B. c. D.

RESPIRATIO DIAETETICA,

Quam,

Dissertatione Academica,

Consens. Experient. Facult. Medic. Upsal.

PRÆSIDE

VIRO NOBILISSIMO AC GENEROSO,

D. D. CAROLO à LINNÉ,

S. R. M. Archiatr. Eq. Aur. De Stella Pol. Med. Et Botan. Prof. R. O. Acad. Par. Petrop. Imp. N. C. Holm. Ups. Lond. Angl. Flor. Berol. Monsp. Tolos. Bern. Edinb. Nidros. Cell. Philadelph. Zeland. Memb.

In Audit. Carol. Maj. Die XXIX. April. A. MDCCLXXII.

Horis Ante Meridiem Solitis

Publicæ Eruditorum Censuræ offert

Stipendiarius Regius

JONAS ULLHOLM,

Wermelandus.

UPSALIAE,

Typis Edmannianis.

Consanguineo. Honoratissimo.
Primum. Academicum. Specimen. Edituro.
Ingenii. Acumen.
Et. Præstantes. In. Studiis. Progressus.
Cum. Omnigenæ. Felicitatis. Voto.
Gratulatur.
Illi.

Amicissimus.
N. AURIVILLIUS.

RESPIRATIO DIÆTETICA.

§. I.

Aëris eſt elementum, in quo verſamur, quemque nunc ducimus, nunc reddimus, ut piſcis aquam, a primo illo momento temporis, quo materna ex alvo egreſſi ſumus, ad ultimum usque vitæ terminum, ſine ulla, vel minutiſſima, intermiſſione, ſi quidem vita frui volumus. *Pulmones*, peculiare viſcus, aëri reciprocando inſerviens, Creator dedit, æque nobis neceſſarium, atque eſt Cor. Etenim ex his duobus, corde videlicet quod fluida premit, & pulmonibus ſicca ſpirantibus, vita pendet, haud fere aliter, ac duobus ponderibus carere nequit horologium, ita quidem, ut ſi alterutrum ex duobus illis impediatur, totum humanæ vitæ veluti horologium immobile ſubſiſtat. Machina humani corporis tanquam ex duabus partibus, natura differentibus, eſt compoſita, interna nempe & externa ſubſtantia, quarum utraque ſibi propriam

nutrientem materiam exposcit: Internum seu systema cerebri, quod est agens & omnem in corpore motum excitat; Externum, quod est spatiens & ab interno regitur, dum hoc tamen ab illo enutritur. Nam contrariis fere sua omnia natura operatur, secum invicem pugnantium rerum lucta toti sibi parat æquilibrium. Horum duorum suum cuilibet est principium, quorum utrumque in ovo jungitur conceptione, tumque constituit *carinam Malpigii & punctum saliens Harvaei.* Systema nervosum in ovo incubato, post aliquot dies, telæ instar araneæ formam pulli videtur repræsentare. Mox cernitur punctum saliens, seu cor, pulsare, nec aliter atque herbam in ramos crescere, vasisque pullum formare. Scilicet embryo duobus e principiis componitur, veluti tela stamine & subtegmine; nervi tamen stamen præbent, vasa venosa subtegmen; nam maximum roboris ex nervis provenit. Ambo diversa alimenta postulant æque necessaria, quippe quum hi individui comites, si alter alteri defuerit, consistere non possint. Corpus Externum vasculosum succis vitalibus, per œsophagum immittendis, sustentabitur; Corpus Internum nervosum e vaporibus

vita-

vitalibus, *ſpiritus animales* vocant, per tracheam illatis, nutrimentum accipiet. De hocce poſteriori mihi jam eſt propoſitum differere, nempe *de effectibus aëris in animalium corpora, præcipue ſecundum regulas diæteticas conſideratis.*

§. II.

Pulmo eſt organum, a Creatore factum, ut Inſpiratio & Exſpiratio peragatur, uno nomine RESPIRATIONEM vocamus. Trachea dividitur per dichotomiam magis magisque, donec in tenuiſſimas deſinit veſiculas, e quibus pulmo conſtat, quæque etjam veſiculæ, aërem ſibi invicem communicare poſſunt. Si junctas harum areas in planum extendi cogitamus, ſpatium ſuperficie totius corporis majus orietur. Aër ſub unaquaque reſpiratione, in pulmones ingreditur, & retrograditur, at cum ſangvine in pulmonibus non commiſcetur, tametſi variatus exit. In pulmones ingrediens, multum in ſe elaſtici habet, quod ibi omnino evaneſcit, poſtea ineptus novæ reſpirationi, & egrediens ſecum multum perſpirabile ducit; quod, cum verſus ſpeculum aut in frigore exhalamus, videri poteſt. Perſpiratio Sanctoriana, quæ maximam partem ingeſtorum exhalat,

præcipue per poros egredi censetur, at vero haud minor copia exspiratione evaporatur.

§. III.

Talis fabrica est pulmonum in *Mammalibus Avibusque*. Sed AMPHIBIORUM, REPTILIUM & SERPENTIUM alio modo creatus pulmo, quo hæcce animalia aërem inspirant ita, ut sine visibili exspiratione & lente quasi in corpore dispereat. PISCIBUS, pulmonis loco, sunt *Branchiæ* operculis contectæ Branchiarum, quibus, dum aperiuntur & coarctantur, aqua inter branchias satis lente premitur. INSECTIS, pro pulmonibus, serviunt plures tracheæ ad latera abdominis, *Stigmata* dictæ, quæ suo quæque poro apertæ hiant; Si oleo hi pori clauduntur, mox insecta suffocantur. *Apes*, ubi multum diuque circumvolitaverint, videmus, simulac domum redeunt, citissime segmenta sui abdominis expandere & contrahere, haud aliter ac solent Mammalia fortius citiusque post longum laborem respirare. VERMES adhuc non bene observati & cogniti sunt, quod ad illorum respirationem attinet; neque tamen necessariam his respirationem negare audemus, quum aliquid analogum respira-

ra-

rationi, si quis arctiori loco clauserit, in illis perspiciatur.

§. IV.

Omnibus temporibus Physiologi sollicite conati sunt effectum respirationis in corpore humano exquirere. Veteriores credebant, sangvini eam esse refrigerio; postea invasit opinio, qua putabatur aër, dum respiramus cum sangvine commisceri, quod tamen nullo experimento confirmari potuit; tandem visum est permultis sangvinem in pulmonibus tanquam cribro secerni fierique floridiorem. Ruber sangvis non solum in animantibus invenitur, quæ pulmones duosque ventriculos cordis habent, sed in his etjam, quibus pulmones quidem, at unus modo cordis est ventriculus, tum in piscibus pariter, quibus unum ventriculum cordis branchiasque natura dedit. Sed neque istud tamen primarium finem respirationis constituere, palam faciunt ea animalia, quorum cordi unus tantum inest ventriculus. Etenim sola Mammalia Avesque duobus in corde ventriculis utuntur, ita quidem ut sangvis e ventriculo dextro per arteriam pulmonalem, quæ in ramulos inter vesicas pulmonum abit, per venam provehatur pulmonalem, in sinistrum

egrediens ventriculum; quæ omnia animantia, at nulla alia, calidum habent ſangvinem, inſpiratione & exſpiratione ſatis feſtinanter ſolitum reciprocari. Videmus quidem reſpirationem accelerari, tum febribus, tum externo exercitio & motu muſculari, quibus calor putetur augeri; at vitalem auram in fortiori motu, qui eſt functio nervorum, magis eſſe neceſſariam & requiri ad corroborationem & deperditorum ſpirituum compenſationem credi poterit eo facilius, quod videatur reſpiratio augeri debilioribus, ſive morbus ſive debilitas texturæ corporis tales eos fecerit.

§. V.

Aër, qui pulmones intravit, hinc retrograditur, uti dictum eſt, etſi non in ſangvinem. Sed tamen heic qualitatem quandam perdit, quam inductam ſecum non educit, videlicet æthereum quidpiam, quod quale re ipſa ſit, nobis valde obſcurum eſt. Quidquid enim *ætherem*, *electricitatem*, *magnetiſmum*, *ſpiritum*, *elaſticum* &c. vocamus, & aëri immixtum novimus, hujus claram ideam nondum comparare licuit. A poſteriori ſcimus, aërem tale quid perdidiſſe, poſtquam in pulmonibus *electricitate* & *elaſticitate* ſua orbatus,

batus, ac novæ dein reſpirationi ineptus, exiit. Nam certe animal quod demumcumque, arctiori loco, quem liber aër non pervadit, ſive theca, ſive vitro, incluſum, ſimulac omnis, qui adfuerit aër, pulmones pertranſiit, neceſſario oportet emori, ſicuti candela ardens, in clauſa lucerna exſtingvitur, ubi flamma tantum ignoti illius pabuli collegit, quantum circumſepto in aëre exſtiterat.

§. VI.

Actio pulmonum ſi accuratius perpendatur, haud facile poſſimus aliud ſtatuere, quam reſpirationem in ſyſtematis cerebroſi uſum inſtitutam, pulmonumque hoc eſſe officium, ut ex aëre tenuiſſimum illud colligat, quod ſpiritus animales vocamus, & lampadem vitæ ſuſtentat. Pulmones & Cor ſyſtole & diaſtole ſua haud ſane ſunt ſynchroni, ſed tres plerumque ictus cor pulſat, ſub unaquaque reſpiratione. Cerebrum coarctatur paullulum, mox dilatatur, alternis vicibus, in homine, certe jam nato, licet haud ſimiliter in fœtu. Hæc cerebri ſyſtole & diaſtole non cordi, ſed pulmonibus ſynchrona eſt.

In feroci *Tuſſi Convulſiva*, cerebrum verſus

cranium

cranium diſtenditur, ita ut ægroto intercludatur ſpiritus, isque tanquam ſyncope laboret aut ſuffocetur.

In fortioribus *ſternutationibus* ſæpe vertigine captis afficimur, immo & per nares ſangvis erumpit; ſub ſternutatione illorum, in quibus terebra perforari calvariam oportuit, cerebrum promicat, ac ſi per aperturam cranii ſe vellet exprimere.

Quibus, ſub magno exercitio, aut lucta, firmiores vires vitæ opus ſunt, hi *anhelitum* detinent valdeque premunt; qui vehementiori niſu quidpiam aggrediuntur, graviter etjam anhelant, naſo oreque aperto, ut cum reſpiratione majorem vitalium copiam virium adquirant.

Affectus, qui valida cerebri actione oriuntur, ſemper reſpirationem mutant: Iratus ſonoros, per nares, anhelitus ducit & pulmonibus haud minus, ac ſi eſſet Aſthmaticus, agitatur: Timidus ægre trahit ſpiritum, ſubeſſe dyſpnœam putares.

Mens Speculativa omnes ſuas cogitandi vires colligens, frontem corrugat, ſulcos intra oculos

los arat, indicem ſæpe interponit, oculos obliquat, ciliis conniventibus ſubluſtrat, contrahit malas, genas, labra, pectus, reſpirat alte, taciteque levat pulmones, parum levatos reciprocat, reſpirat etjam per fauces, dum viſus, auditus fere otiantur. *Svedenb. Cereb.*

Qui moleſto ex *nidore* Cephalalgiam, Vertiginem, Carum contraxerunt, in locum alium, quo puriorem auram hauriant, deportati curantur.

Qui *camera* clauſi, tanquam carcere, tenentur, vitæ fere debilitantur viribus; E contrario, qui ſe crebrius ſudo aëri permittunt, fortiores fiunt & alacriores.

Deſtillationes e capite in pectus, quæ ſæpiſſime debilitato capiti originem debent, facillime tutiſſimeque motu, ſub dio, equitatione potiſſimum & mutatione aëris, ſiſtuntur.

His, qui *animo linquuntur*, quod accidit, ubi nervis haud ſufficiunt amplius vires ad cor movendum, tutiſſime inſufflatione medemur.

Sicubi tenera mollisque femina in convivio

aliquo, cui major adeſt hoſpitum numerus, deliqueſcere occeperit, nova quaſi vita recreabitur, ſimulac in aërem educta fuerit.

Infans ſub partu moribundus revocatur ex orci faucibus ſola inſufflatione; medicina, quæ apud Ægyptios ab longo inde tempore, & adhuc multum culta eſt, teſte *Alpino*.

Aquis ſubmerſi ſæpe excitantur ab inferis apertura tracheæ, afflatu auræ purioris per folliculum.

In periculoſiſſimis *morbis* perfrequenter vitales vires reſpiratione metimur, quæ ſemper, prout opus vitæ fuerit, intenditur; ex imo pectore ductus ſpiritus corpus levat & vitales vires tanquam auget, unde & poſt gravem laborem anheli aërem trahimus.

Qui magno dolore aut affectu alio violentiori obruuntur, profunda agunt *ſuſpiria*, quibus egeritur expelliturque dolor.

Contra, ſpiritum idemtidem ſupprimere, perniciofa conſvetudo; *Servi* in America, ex Angola Africæ advecti, ſicubi durius a Dominis tractan-

ctantur, magno non numquam numero in mortem conspirant, ut a Dominis grandi summa pecuniæ coëmti, hujus jactura injuriam ulciscantur; moriuntur autem intermissa ultro respiratione. Servus Barbarus coërcito spiritu mortem sibi conscivit. *Galenus.*

Canis vivus, cultro anatomico subjectus, mortique tandem proximus, paullulum adhuc refocillatur insufflatione aëris puri per tracheam. Ex his omnibus manifestum est, quem in modum æthereum, elasticum illud, quod nervis vitam largitur, pulmones colligant, adeo ut hi æque certo ad systema cerebrosum pertineant ac ventriculus ad corpus vasculosum.

§. VII.

NASUM Deus resupinatum infundibulum posuit, quo aër attrahitur, nam & in sinu frontis per labyrinthos agitur, ut, si quid terrestre immixtum advenerit, in sinu illo frontis secernatur. Omnia animalia secundum ordinem naturæ per nares respirant, nisi agitata forte a venantibus, copiosiorem auram vitalem ore sibi parare aperto cogantur, ut plus virium vitæ colligant.

Multi ſolent hominum *ore aperto* reſpirare, peſſima conſvetudine, quæque in juvenibus corrigi debuiſſet, nam inde pectus læditur. In cameris noſtris obſervamus, ſi, exempli gratia, ſpeculum quoddam in menſa ponatur, poſt aliquot dies tenui illud pulvere obductum cerni. Si pulvis hicce microſcopio conſideratur, patebit, minutulis eam particulis arenæ aut plumarum contineri, quæ cum aëre per ora in pulmones immiſſæ, digeri in his nequeunt, ſed ſæpe cauſſam phthiſi primam exhibent, quod, ſi naribus ſua permiſſa fuiſſet functio, non accidiſſet; quare etjam qui multum per os reſpirant, ſæpiſſime aſthmati & phthiſi fiunt obnoxii.

Quanto vitio pulvis lapidoſus pectus oneret, apud *Orſenſes* Dalekarliæ videre licet, qui ex teneriori lapide arenaceo Cotes ſuas rotatiles ſecant, & ante annum triceſimum phthiſi plerumque moriuntur. Quin & *Lapicidæ* Stockholmienſes, tantum non omnes, aut calculo pulmonum, aut phthiſi, aut hæmopthyſi enecantur; quandoquidem pulvis ille tenuis lapidoſus adeo penetrabilis eſt & volatilis, ut veſica urinaria, inflata ſuſpenſaque in officinis illorum, poſt exactum annum

num, aliquot ſcrupulos pulveris tenuis lapidoſi intus continere deprehendatur.

Quocirca opulentiores noſtrorum hominum pulvinos *plumis* effartos improbant, & illorum loco ſtratis incubant e ſetis equinis, quoniam pulvis e plumis oriundus pectus gravat, & penna ſive pluma quoad demumcumque coquatur, vix tamen ſolvitur.

In ſuperiori parte naſi etjam organum olfactus Creator conſtituit, ad *odorem*, viribus vitæ aut ſyſtemati nervoſo noxium, indicandum, ut tempeſtive omnia graveolentia, volatilia & naturæ inimica fugiamus.

§. VIII.

Omnem ubique aërem unius ejusdemque eſſe indolis haud difficulter quiſpiam crederet. Sed multis variationibus ratione frigoris & caloris, ſiccitatis & humiditatis, levitatis & ponderis, rarefactionis & denſitatis, tranquillitatis & flaminis ſubjectus eſt, præterquam quod variis miſceri ſolet volatilium corporum exhalationibus, quæ e terra aſcendunt. Singulatim de his agere, nimis jam longum foret, quum inſuper otium mihi fecere D.

Doctor Brodd in Differt. de Morbis ex Hieme, & D. Affeff. Siefvert in Differt. de Aëre Habitabili. Ab his prolata præteriens, fpeciales tantummodo obfervationes quasdam adjiciam, quibus omnibus inferatur, quam accurato follicitoque ftudio delectus fit habendus aëris, in foro diætetico; quare etjam Auctores diætetices inter fex res fuas non naturales, aëri refpirando primum vulgo tribuerunt locum.

AËR SUFFOCATUS, qui in *fepulcretis* diu claufis, in *puteis* profundis diuque neglectis, in *cellis* fubterraneis, in *ciftis* a longo tempore coopertis occurrit, tam eft mortiferus, quam, qui usquam maxime; nec alia peftis ulla adeo inopinam fubitamque mortem infert. Nam fimulac quispiam in tales latebras vel nafum immiferit, fine prægreffo ullo fymptomate enectus illico in terram concidit. Num propterea, quod talis aër, orbatus æthereo, in fe fpirituofum vitale rapit?

AËR PUTIDUS e locis uliginofis, cæfpitofis, & paludofis exhalans, ubi diu aqua fub terra ftagnavit, femper morbos affert, quare etjam infalubre eft prope talia loca obambulare, præfertim

mane

mane & vesperi, dum adhuc aguntur nebulæ.

Hujus generis est *venenatus halitus*, qui prodire e tellure multis in locis observatur, uti e Scrobe Peralti Monspelii, Grotha del Cano in Italia, Antro Pyrmontano &c.

Avernus lacus quondam Campaniæ Plutoni dicatus, veteribus tam mortiferum vaporem exhalare ferebatur, ut aves transvolantes perimeret, Augusti postremum jussu, excisis silvis circumjacentibus, expurgatus.

Stutgardia in Germania, *Tolosa* in Gallia, adeo olim inimicæ erant sano corpori, ut ne visitarent peregrinatores, metu morborum abigerent; nam qui haud expertus advenerat raro illæsus inde rediit; Nunc stagnantibus ante aquis per paracentesin eductis, æque celebrantur salubres, atque loca ulla alia.

Upsalia nostra multo fieret valetudini commodior, si vetusta palus fossaque, nostris dicta *Kamphaf* & *Stadsdiket*, perfoderentur, ut aqua porro dimitti posset. Diris, tum speramus, febribus exacerbantibus, quæ tot ægros quotannis cruciant & exanimant, careremus.

§. IX.

§. IX.

NIDORES, occlusis temere caminis, perfrequentes nobis, quibus, sub frigido nimis climate, camini necessarii sunt, ad calorem parandum servandumque ædibus, si minus providerimus aut festinemus claudere, multas & periculosas systemati cerebri noxas concitant, quare etjam australes nationes numquam operculis caminorum utuntur. Sæpe nobis Coryzam, debilitatem capiti doloremque, immo & Carum ipsamque mortem advehunt, adeo ut, qui sospes ac sanus vesperi iverit cubitum, mane mortuus super lecto repertus sit haud raro; quem ad modum heic Upsaliæ, ante aliquot annos, duobus accidisse famulis meminimus; ne casus hujusmodi innumeros alios ac pertristes in patria nostra percenseamus. Est autem eo gravius periculum, quod nidorem ipse sæpe ille, quem aggreditur, non animadvertat, dum tamen somno tentatus primum, mox obdormiscit & emoritur.

Præ cæteris nuper exstructi camini aut pingve, quod his forte inciderit, nidorem creant haud diutinum minus, quam perniciosum. Omnes denique camini, in quibus per longum tem-

pus

pus ignis non accenſus fuit, fœdum pariter nidorem edunt.

Neque nunc loquar de fumo, quem ſuppoſito igne ſpargunt mineralia, ut arſenicum, plumbum, hydrargyrium & antimonium.

§. X.

PUTRIDA & ACESCENTIA ſunt duo illa veluti ſubſidia, quibus natura omnia diſſolvat deſtruatque corpora. In primis heic efficax eſt putredo, quæ in alkali volatile cadavera permutat, ſublata particularum cohæſione. Hæc omne viſcidum disjungit. Eſt autem omne nutriens viſcidum; nam gluten aut icthyocolla ſoluta, ſimulac putreſcere occepit, vi poſtea ad conglutinandum deſtituitur, & ipſe Sphacelus nihil aliud eſt quam putreſcentia carnis in animali vivo, ut Gangræna eſt ranceſcentia pingvedinis. Omne putridum eſt ſepticum & corroſivum, ipſi veluti naturæ horrendum. Saluberrimum quod erat ovum putredine maximum fit venenum. Aqua e cadavere putrido exſtillans eſt corroſiva & fere Sphacelo exulcerans, teſte *Meadio.*

Ubi ſolemne eſt in templis mortuos ſepeli-

re, æſtate fœtor oritur, quo haud paucos correptos in morbum incidiſſe, immo & mortuos, ſatis conſtat.

Oppida clauſa obſidione, ubi homines & animalia fame intereunt & inſepulta non raro jacent cadavera, febres mortiferæ invadunt.

In *navibus*, quæ Indiam alterutram petunt, ſicubi ſtagnans aqua computruit, ſæpiſſime febres putridæ & Dyſenteriæ aggrediuntur.

Qui ad litora maris habitant, in quibus fucus, meduſæ & alia recrementa maris ejecta calore æſtatis putreſcunt, facie luridi, triſtes, hypochondriaci, & morbidi obveniunt.

E majoribus *urbibus* eductæ ſordes extra vallum vulgo projiciuntur; ex quo fit, ut proxime habentes domos, fœtore urgente, corripiantur febribus, quæ ibi primam originem ducunt. In locis tali fœtore vitiatis, ipſa vaſa argentea, ſtannea, ænea, immo lintea denique, arctiſſimis licet clauſa repoſitoriis, nigritia imbuuntur, quæ vix ablui poſſit, teſte *Dygbæo*.

Dentibus, niſi idemtidem laventur, ſqualor in-

inhærefcit, qui tandem correptus putredine, cadaverofum dat halitum & ipfos dentes carie aggreditur. Nempe in fcorbuto, quia œdema etjam gingivarum nafcitur, & gingivæ laxæ generationem vifcidi in dentibus admittunt, ex hac putredine oris forte petatur cauffa, cur fcorbutici facie trifti minimeque nitenti utantur, haud aliter ac ozæna qui laborant, & per nares femper fœtorem horrendum exfpirant, luridi & triftiores confpiciuntur. Nam lux faciei, quam veteres dicebant, aut fplendor cutis, recte valentes indicat, in morbidis fenfim evanefcit.

In urbibus etjam, quæ civium abundant frequentia, quibus proinde multæ funt *cloacæ*, per æftatem horrendus fœtor circumvagatur, ex quo febres plurimæ, ceffantes maximam partem, fimulac pluvia aërem purgaverit atque fordes veluti abluerit.

De Judicibus in Anglia memorat Verulamius, fiquidem muneris tenebantur ratione, ut femel quotannis captivos fœtidis in ergaftulis inviferent, fæpe accidiffe, ut peffimis afflarentur morbis, & mortem inde interdum occumberent.

Omnes *Artifices*, qui in rebus verfantur putridis, ut Coriarii, Candelarii, Vefpillones, Fori-

carii, vulgo decolores, luridi & cachectici sunt, teste *Ramazzino & quotidiana experientia.*

Custodes *Nosocomiorum* sæpissime morbis afficiuntur.

Judæi, sordidi ut plurimum & inculti victu reque familiari, colore produnt vitiatam valetudinem.

Moniales, angustis prohibitæ cellularum claustris, sæpissime a fœtore pallent, nigræ & emarcidæ.

Tota natura ab his, quæ fœtent, abhorret.

Equus longe in latus divergens rapitur, sicubi, juxta viam, putridum cadaver subolfecerit.

Viverra Putorius a se feras hostesque alios dispellit, fœtore tantum illo, quem emittit, terribili, ut primum hostes apropinquaverint.

Ex his satis superque elucet, quantopere malus aër noceat, quamque sit necessarium, ut qui sanum se alacremque servare velit, haud minus accuratum ac continuum purioris respirandæ auræ delectum, quam ingestorum, adhibeat. Quare

etjam

etjam Moses jussit, ut milites in castris ligonem secum portarent, quo excrementa obtegerent; ne morbi castrenses, febres malignæ & Dysenteriæ excitarentur, ut sæpe accidere hodie compertum est. Nec minus prudenter Imperator Theodosius lege sancivit, ut cloacæ Romæ mundarentur, ne fœtor inficeret. Tempore autumnali & verno, dum vegetabilia, folia & ramenta herbarum putrescunt, plurimæ febres solent infestare.

§. XI.

Purum aëra, quo *rura* fere gaudent, præsertim editioribus in locis, ubi exhalationes ventis disperguntur, inprimis salubrem sentiunt, qui sub illo habitant; quin & frigus ipsum tum aëra, tum aquam, purificat. Itaque sanitatem qui servare student, aërem purum ubique deligant; cibum non sumant, nisi ubi purus & salubris aër & saliva possit commisceri & pulmonibus attrahi; in cameris, quibus depressius tectum, non dormiant; nec obambulent, ubi stagnans aqua fœteat; nebulas denique, densis plerumque exhalationibus gravidas, fugiant. Sed vero e camera, quam in habitant, progressi idoneo etjam corpus exercere motu conentur, haud continue deti-

nendi ſvetis ædiculis; tum lintea diligenter mutent, ne, poſtquam hæc perſpiratione ejectum ſudorem imbiberint, malo contaminentur fœtore.

In templis *fornicatis*, ubi aër una cum ſociis exhalationibus detinetur, multi, præſertim vere & autumno, febribus intermittentibus pertentantur.

In *ædes nuper exſtructas* lapidibus, quæ per duos & tres annos e muris vaporem aquoſum exhalant, ut charta in menſa forte poſita inſcribendas litteras vix admittat, ſi qui citius immigrant, in mortiferos morbos incidunt; uti norunt omnes, Stockholmiæ, ante aliquot annos, accidiſſe, quum ſumtuoſæ domus, poſt incendium aquilonalis ſuburbii, exſtructæ, perplures viros haud ſane de plebe, nimium properantes, ut inhabitarent, præmaturæ morti tradebant.

§. XII.

ALTIUS SITÆ regiones, quæ minori attinguntur exhalationum vi & ſiccæ ſunt, febres intermittentes fere ignorant, contra poſitæ humilioribus locis, ubi tellus potiſſimum eſt argillacea, aquæ tenacior, multis talibus febribus afficiuntur. Pulcra & opipara Hollandia, quæ tota de-

depreſſa ſitu eſt, uti nobis heic Upſaliæ *pratum* dictum *Regium*, peregrinis fatalis accidit; qui illuc advenerint, raro noſtalgiam & febres criticas aufugiunt.

Aëgyptus ſalubris eſt incolis, per hiemem, quo tempore non pluit, & ſaluberrima circa Pyramidas, ubi cœlo numquam pluvia demittitur.

Chinæ & *Tartariæ* deſerta, ab omnibus fere immunia exhalationibus, faciunt quidem, ut incolis fibræ rigeant, at in cauſſa ſunt quoque, cur hi parum ægrotent.

Helvetii & *Sveci*, nati regionibus montoſis & editioribus, ſi quando peregrinantur, recte valent, donec per loca depreſſa ferri non neceſſe ſit.

Qui tempore autumnali, inter *Romam* & *Neapolim* itinera faciunt, raro devitant, quin febre mortifera laborent, quod Quercetanus in diæteticis dudum notavit, & anno proxime decurſo Generoſiſſimus Baro de Baltimor ſuo ipſius funeſto exemplo confirmavit.

Scania, qua ſilvis diſtingvitur, lapidoſa & ſilvatica eſt, hinc agilia etjam in incolis & læta

nu-

nutrit corpora. Contra campeſtris, quia argilloſa eſt & arenoſa, ex quibus duabus cauſſis fit, ut aqua diu moretur nec diffluat, & habitacula paſſim ſuffocante aëre oppleantur, corpora quoque incolis debilitat, ut his omnino ſint diſſimilia, quæ in parte vigent altera.

SERENUS AËR proprius fere eſt altioribus locis, quare & majores noſtri ædificia in collibus exſtruebant. Nunc neceſſitas copioſioris aquæ, coëgit, ut plurimæ urbes depreſſiora loca teneant. *Arx Regia* noſtræ Upſaliæ optimo ſitu fruitur; mane altum collem huncce ſerenus aër colluſtrat, cum ejusdem ſub radicibus tota urbs denſa exhalationum nebula ſubmergitur. *Creta* omni ævo in ſaluberrimis locis fuit habita. *Athenæ* ſereno, quo circumfunduntur, aëri, ipſiusque adeo cœli beneficio, debere haud dubie credebantur olim tot, qui nobilitarunt, Doctos & Solertiores Cives. Inſulæ *S. Helenæ* & *Bermudes*, ab omnibus fere liberæ exhalationibus, in numero maxime ſalubrium regionum merito ponuntur, & ægrotantes nautæ, in alterutram qui deſcendunt, niſi morbus eo longius ſit progreſſus,

ſtatim

ftatim curantur. Romani quondam Phthificos & Afthmaticos ad *Tabias* prope *Vefuvium* ficcum amandabant.

NEBULOSUS AËR, femper noxius, pluvia, aut vento, aut tonitru purgatur, at periculofiffimus idem, ficubi admixta fpurcities fit quædam, uti fere eft in urbibus, & calidiore fub æftate; quare opulentiores, quibus occafio non deeft, per aliquot hebdomadas, dum dies fervent caniculares, ex urbibus folent emigrare.

Peftis, qua Cairo haud raro affligitur, poft pluviam ceffat, uti febres, ob eandem cauffam, per æftatem, Amftelodami. *Tonitrua* maxime aërem emundant & omnia humida multa viciffitudine afficiunt. Vina inde turbantur, aqua lacuum tepefcit, corpora noftra exæftuant.

QUIESCENS AËR, tanquam aqua ftagnans, fere putrefcit; ergo incolæ villarum, quæ denfis filvis circumdantur, vulgo minus hilares animo minusque incolumes valetudine cernuntur. Omnes *Lappones* Alpini, fub aëre aperto, agiles alacresque vivunt; in denfis filvis qui habitant, timidi, triftesque degunt. *Nautici* ad Indias pro-

ficiſcentes, dum vento fortiori aguntur, commode valent; ſed ſi acciderit, ut per aliquot hebdomadas tranquillitas maris teneat, multis contra morbis inde vexari occipiunt. In inſula *S. Thomæ*, ubi durante ſolſtitio brumali, venti per duos menſes quieſcunt, in morbos ſolent quam plurimi incidere. Immo in univerſum, ubi ventus movetur, incolæ ſanitate gaudent, haud fere aliter ac piſces in rapidis potiſſimum amnibus & fluminibus firmiores & ſapidiores fiunt; nam venti aërem movent, purgant, removent, disſipant, verrunt. Salubrior itaque vita in apricis, venti enim ſiccant terram, ut lintea.

TANTUM.

Corrigenda.

Pag. 2. l. 3. ſpatiens *leg.* patiens.
8. l. 5. captis *leg.* capitis.